

ПОЕТИКА ДИТЯЧОГО ЕКСЛІБРИСА

Екслібрис — це індивідуальний знак власника книжки. Його розміщують всередині (зазвичай на форзаці) книжки, як знак престижності і витонченості смаку, бо це не просто бібліотечна печатка чи особистий підпис власника, який хоче позначити, що книжка належить саме йому. Зрештою він не кожному й доступний, та й не кожен прагне його мати. Цього можуть прагнути ті, для кого сама книга є предметом престижу, особливої любові і поваги. Книжковий знак або замовляють для себе власники домашніх бібліотек, шанувальники книги, або дарують самі художники тим, кого особливо шанують. Завдання екслібриса — якнайяскравіше виявити індивідуальність особистості власника книгозбірні.

Мистецтво екслібриса вельми цікаве й привабливе для художника. Воно потребує віртуозної мініатюрної техніки різця, вміння компонувати в мініатюрі образотворчі, орнаментальні та шрифтові елементи, лаконізму образного вислову, алегоричного мислення, вміння творити асоціативні, символічні образи.

Дитяча тематика займає в екслібрисі важливе місце. Щоб захопити дитину до читання книжок, або нагородити її за любов до друкованого слова, художники створюють вишукані мініатюри з привабливою і доступною дитячому розумінню тематикою. Після ретельного відбору зі своєї багатотисячної колекції книжкових знаків відповідних робіт, а їх виявилось цілком достатньо 527, щоб гідно розкрити такий привабливий і багатограний світ дитинства, казки тощо. Представлено творчість українських художників, які працювали над екслібрисом у XX ст. як на батьківщині, так і за її межами. Екслібрис — це самодостатній мистецький твір, здатний рівнозначно з іншими жанрами графіки реагувати на запити й реалії життя, на інтелектуальну специфіку часу.

Разом з тим, варто зазначити, що європейський екслібрис, особливо німецький, був поширений значно раніше, тому вважаю за потрібне розповісти й про більш ранні екслібриси на дитячу тематику.

Німеччина увійшла в історію світового екслібриса, насамперед, такими іменами як Альбрехт Дюрер, Лукас Кранах, Ганс Гольбейн Молодший. Великі майстри та їхні учні виконували екслібриси в XVI ст. у техніці гравюри по металу та на дереві [1].

У західних країнах книжковий знак частіше за все трактувався як прикраса книги. Саме так його розглядали на початку XX ст. й на наших теренах. У радянському суспільстві книга займала важливе місце, її любили по-справжньому, вона стала другом людини, таким же мовчазним як і собака, тому в своїй основі книжковий знак, екслібрис (з латинської — з книжок), — це вияв любові й поваги до книги [2]. Отже, книжка — це стиль життя, а люди, які читають книжки, — відкриті до багатьох культурних речей, зокрема, й до мистецтва екслібриса.

Цікаву інформацію про старий європейський екслібрис надає мюнхенське видання 1993 року «1000 прикладів екслібрисів із п'яти століть», яке демонструє кращі зразки європейського екслібриса протягом зазначеного часу [3]. Серед давніх екслібрисів, датованих XVIII ст., які носять переважно геральдичний характер, зустрічаємо й композицію із зображенням жінки, що тримає у лівій руці розкриту книгу, а в правій — пальмову гілку (іл. 6). Її уважно слухають четверо дітей. За нею фігура хлопчика на тлі книжок, який тримається руками за глобус — науковий символ тогочасного суспільства [4]. Пальмова гілка у християнській традиції зазвичай символізує духовну перемогу, здолання труднощів, мучеництва, спокус [5]. Загальновідомо, що подібні галузки, наприклад, березові (звідси відомий вислів «березова каша») були дуже корисними під час навчального процесу в минулі століття. У XIX ст. суспільство демократизується, і гербовий екслібрис поступово відходить в минуле. З цього погляду цікавий книжковий знак Ф. Бьотчера для Георга Ріттера фон Гюттеротта, датований 1857 роком, в якому серед густої зелені зображено групу з п'яти дітей біля річки, в якій плаває виводок каченят (іл. 1). Перед нами справжня картина, яка лягла в основу рідкісного на той час кольорового екслібриса, напис угорі засвідчує його багатого власника й за давньою традицією зображує його герб, який об'єднано зі шрифтовим написом [6]. Щоб надрукувати тираж подібного екслібриса в ті часи, коли поліграфія не була дешевою, треба було мати не лише багато грошей, а й дуже любити своїх дітей.

Багато екслібрисів з дитячою тематикою з'являється на початку XX ст., вони мають яскраві ознаки стилю модерн. Це відчувається у лінійному малюнку, гнучкій, звивистій лінії, яка притаманна саме тому часу, багатому декоративному обрамленню, цікавому мальованому шрифту.

Їх виконали: Матільде Аде для Гуєст Дробнера, А. Рітчер для родини Фріца Мауса. Станіслав Кульханек для Й. Гладки і Карл Зоннер для Альбіна Кошица (іл. 2–5, 9).

Оголене людське тіло заповнило композиції багатьох тогочасних екслібрисів, так художники привітали початок нового століття, останнього в другому тисячолітті. Показовими для цієї доби є кілька екслібрисів виконаних для київського колекціонера Карла Болсуновського художником І. Рапортом. На малюнках зображено оголених хлопчиків, які тримають розгорнуті сувої з написами «EX-LIBRIS K. B. (Карла Болсуновського) KIEFF MCM», тобто Київ, 1900 рік (с. 71).

Розмаїття дитячих екслібрисів, тобто виконаних професійними художниками для дітей, або самими дітьми, можна виокремити в такі розділи: «Діти в європейському екслібрисі», «Україна: батьки і діти», «Дитячі школи, бібліотеки, театри», «Світ дитинства», «Книга — джерело знань», «Екслібриси дітей», «Сакральна тематика», «Шевченкіана», «Казка в екслібрисі», «Лис Микита», «Буратіно», «Маленький принц у творчості Антуана де Сент-Екзюпері», «Козацькому роду нема переводу», «Діти та війна», «Батьківська увага до дітей у творчості О. Малишко».

Для вираження художніх цілей, світу думок і емоцій художники використовують широкий потенціал графічних засобів. Наприкінці XIX ст. екслібрис в Україні почав розвиватися як окремий жанр книжкової графіки. Цьому сприяло поширення цинкографії, яка давала можливість швидко й дешево друкувати екслібриси великими тиражами. Вона проіснувала майже до кінця XX ст. Більшість художників виконували екслібриси тушшю, з подальшим перенесенням рисунка фотоспособом на цинкове кліше. Слід зазначити, що техніка репродукційної гравюри була зведена до суто механічних засобів, що не мали нічого спільного з творчим процесом, тому особливий інтерес становлять екслібриси, виконані в графічних техніках безпосередньо художником [7]. У першій половині XX ст. екслібриси виконували переважно в техніках плоского друку: гравюри на дереві, лінолеумі. З другої половини століття поширюються техніки глибокого друку: офорт, зрідка різцева гравюра на міді. Екслібриси виконані в техніках глибокого друку вирізняються поміж інших більшим розміром, що дає можливість художнику перейти від знаковості до розповідності, наповнити композиції цікавими деталями. Вони змушують глядача ковзати поглядом по кожному квадратному сантиметру, милуватися технічною майстерністю художника. Такі книжкові знаки особливо приваблюють колекціонерів екслібриса, втрачаючи при цьому своє функціональне призначення. Майстерність техніки глибокого друку демонструють відомі львівські художники Сергій Храпов, Сергій Іванов, Борис Дроботюк, київські — Руслан Агірба і Володимир Таран, Петро і Оксана Малишки, а також Костянтин Калинович із Луганська, Фелікс Кідер із Херсона, Давид Беккер із Одеси, Орест Криворучко з Чернівців (с. 33, 34, 49, 52, 56 і т. д.).

Серед кращих екслібрисів, які представляють тематику «Батьки й діти», варто відзначити книжкові знаки родини Опанашуків зі Львова. Для екслібрисів Миколи Опанашука, виконаних митцем наприкінці 1980-х років характерні більш абстраговані композиції зображень переважно площинного та силуетного характеру. Пластичними засобами в них є контрасти чорних і білих плям, наприклад, в екслібрисі, виконаному 1989 року для сина Тарасика. Це був період родинного захоплення екслібрисом. Крім батьків — Миколи та Ольги, своїми першими мистецькими спробами дебютують діти митців — Тарас і Зоряна (іл. с. 26, 88, 89, 90, 91).

Спостерегаючи за творчістю батьків, діти й собі, відтоді як навчилися тримати в руці олівець, багато малюють і створюють власні композиції. Свої перші книжкові знаки вони створювали у віці 7–8 років. Серед основних екслібрисів Тараса в той період можна виділити «ЕЛ Тараса» (1989), «ЕЛ Максимки», «Екслібрис дядька Дмитра», «ЕЛ цюці Ріги» (всі 1990), «Екслібрис Артема» (1991). У цих композиційно довершених творах передано дитячий світ і світ друзів юного автора.

Зоряну найбільше захоплювало створення композицій на теми народних традицій, фольклору, що є одним із важливих джерел творчості в родині, а також зображення героїв прочитаних книжок, які їй із кимось асоціювалися. З особливою любов'ю Зоряна створила 1990 року екслібрис із портретом дядька Анатолія, йому ж адресований.

1998 року автором цих рядків, президентом Українського екслібрис-клубу у м. Копенгаген (Данія) у співдружності з всесвітнім центром екслібрисистів було організовано виставку 20 кращих українських майстрів екслібриса й надруковано альбом кращих знаків. До цієї акції Ольга Опанашук створила серію екслібрисів «Українка» з 12 знаків [8]. Це надзвичайно виразні за тематикою, технікою виконання (гравюра на лінолеумі) і стилістикою графічні мініатюри, що нагадують силуетні витинанки [9]. Серед них особливо цікаві ті, де разом з дорослими зображені й діти: сліпий бандурист із хлопчиком-поводирем, жінка, що сварить дитину, яка сидить на горщику або жінка, яка пропонує гарячі вареники пузатому чоловіку-художнику, позад якої вередує дівчинка. Ці типи українського фольклору, історії та побуту майстерно втілені О. Опанашук у лаконічній графічній формі й отримали міжнародне визнання. Композиція «Українка В. Манжуло» прикрасила тоді спеціальне видання — 228 випуск журналу «NORDISK EXLIBRIS TIDSSKRIFT», в якому було щедро презентовано творчість О. Опанашук.

Йшов час, і вже дорослі діти Опанашуків — Тарас та Зоряна закінчили Львівську національну академію мистецтв. У процесі навчання вони неодноразово зверталися й до мистецтва екслібриса, брали участь у міжнародних тематичних виставках, проте це не стало для них захоплюючою справою.

За найдавніших часів наші предки вчилися не з книжок (бо їх майже не було), а зі спостережень за природою, з пісень, приказок, загадок. З переходом до «книжного» навчання виникли школи, де викладали різні науки. В XI–XII ст. під «навчанням грамоти» розуміли навчання читання, письма, лічби та хорového співу. Термін «школа» увійшов у нас до вжитку лише в XIV ст. [10].

256

257

258

256. Левицький Мирон. Канада. Екслібрис Тетяни Могилянської. 1945.

257. Левицький Мирон. Канада. Екслібрис Христини Павловської. 1973.

258. Левицький Мирон. Канада. Екслібрис Галини Горюн. 1960.

259

260

261

262

259. Левицький Мирон. Канада. Екслібрис Мирона Левицького. 1959.

260. Левицький Мирон. Канада. Ця книжка є власністю Марка Левицького. 1959.

261. Левицький Мирон. Канада. Ця книжка є власністю Юрка Тарнавського. 1959.

262. Романов Борис. Сіверськодонецьк. Екслібрис Н. Мокляк. 2006.

X-1

Малишко Оксана

523

X-1

Малишко Оксана 1990

524

523. Малишко Оксана. Київська обл. Екслібрис ВАКА. 1992.
 524. Малишко Оксана. Київська обл. Екслібрис О. Пахльовської. 1990.

525

526

527

525. Малишко Оксана. Київська обл. Екслібрис Католик Пасауліс. 1993.
 526. Малишко Оксана. Київська обл. Екслібрис Життя Ветеринарне. 1996.
 527. Малишко Оксана. Київська обл. Екслібрис Куценка М. 2007.

ПОКАЖЧИК ІМЕН ХУДОЖНИКІВ – АВТОРІВ ЕКСЛІБРИСІВ

- Агірба Руслан Зурабович, Київ, 1957 36, 82, 145, 208, 399, 400, 433
Алексєєв Анатолій Павлович, Черкаси, 1948 81, 93, 94, 117, 351
Афанасєєв В. А., Харків 201
Балан Іван Дмитрович, Чернівці, 1941 170, 222, 223, 381, 482
Барабаш Михайло, Львів 449
Барановський Станіслав, Севастополь 284
Батечко Іван Васильович, Київ, (1926–1982) 190
Безніско Євген Іванович, Львів, 1937 508
Бекетов Лев Григорович, Сімферополь, (1916–2000) 214
Беккер Давид Юлійович, Одеса, 1940 130, 452
Белих А. В., Київ 192, 237
Бондаренко Микола Михайлович, с. Успенка, Сумської обл., 1949 72, 85, 98, 102, 128, 129, 298, 299, 364, 365, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 447, 459, 462, 479, 480, 481
Бондаренко Олексій Михайлович, Путивль, Сумської обл., 1951 426
Буга Іван Якимович, Львів, 1928 340
Бутковський Микола Анатолійович, Житомир, 1960 305, 324, 430, 431
Бутович Микола Григорович, с. Петрівка, Полтавщина – США, (1895–1961) 228, 229, 377
Васильєва Н., Запоріжжя 200
Вечерський Василь Прокопович, Київ, (1927–2003) 28, 86, 95, 96, 97, 139, 165
Виговський Руслан Олександрович, Київ, 1967 325
Вишняк Володимир Федорович, с. Тарасівка, Київської обл., 1950 77, 378, 379, 380, 432
Галіцин Юрій Анатолійович, Київ, (1964–2012) 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445
Гебус-Баранецька Стефанія Мефодіївна, Перемишль – Львів, (1905–1985) 175
Гелитович Орест, Львів 310
Гонтар Петро Сергійович, Вінниця, 1941 187
Горват Анна Андріївна, Берегове, Закарпатської обл., 1924 46, 48
Гординський Святослав Ярославович, Коломия – США, (1906–1993)
Горельчик С., Івано-Франківськ 236
Губарєв Олександр Іванович, Київ, 1926 55, 173, 216, 217, 219
Гулин Петро Анатолійович, Львів, 1942 149
Давидович Ганна Андріївна, Львів, (1927–1970) 248, 454
Демиденко Микола Іванович, Харків, (1930–1993) 172, 224, 225
Денісова Ніна Михайлівна, Київська обл., с. Малютянка, 1942 323, 341
Дерев'яно Анатолій Павлович, Дніпропетровськ, 1948 241
Дозорець В'ячеслав Мусійович, Київ, 1941 62
Дмітрух Микола Антонович, Тернопіль, 1954 123, 124, 125, 297, 500
Дмітрух Олександр Миколайович, Тернопіль, 1984 467
Дроботюк Борис Іванович, Львів, 1941 31, 33, 49, 317, 318, 319, 320
Друль Ганна Йосипівна, Львів, 1960 230
Євсєєнко Володимир Миколайович, Київ 337
Єременко Валерій, Дніпропетровськ 234
Звіринський Карло Йосипович, Львів, (1923–1997) 249

- Зубковський Георгій Семенович, Київ, (1921–2006) 168, 188, 232
- Іванов Сергій Ілліч, Львів, 1957 35, 76
- Калинович Костянтин Юрійович, Луганськ, 1959 29, 30, 75, 389, 390, 391
- Калева Лілія, Севастополь 286, 287
- Караффа-Корбут Софія Петрівна, Львів, (1924–1996) 211
- Киянський Юрій Іванович, Харків, (1935–2013) 111, 182
- Кирилова Надія, Тернопіль, 1948 143
- Кирницький Сергій, Вінниця, 1974 387, 388
- Кідер Фелікс Іхильович, Херсон, (1938–2003) 73, 321, 396
- Козловський Костянтин Степанович, Київ, (1905–1975) 68, 116, 220, 300, 301, 465, 496
- Колдуненко Тетяна, Київ 221
- Колядіна Ірина Михайлівна, Дніпропетровськ, 1953 80, 89, 100, 186, 407, 408, 499
- Колядіна Олександра Костянтинівна, Дніпропетровськ, 1977 135, 313
- Коржаневська Ванда, Львів 32
- Котлабулатов Ігор, Львів 251
- Котляревська Марія Євгенівна, Дніпропетровськ – Київ, (1902–1984) 233, 409
- Кох Юрій Богданович, Львів, 1958 79
- Кривенков Дмитро, Севастополь 285
- Криворучко Оксана, Чернівці 280, 281, 282, 283
- Криворучко Орест Іванович, Чернівці, 1942 110, 119, 154, 169, 255, 315, 418, 419, 446, 453, 490, 492
- Крислач Іван Михайлович, Львів, 1929 56, 57, 58, 59, 99, 103, 205, 206, 246, 247, 304, 348
- Кузьменко Олексій Дмитрович, Суми, 1949 189
- Кульчицька Олена Львівна, Львів, (1977–1967) 34, 126, 199
- Куновський Борис Павлович, Кривий Ріг, (1927–2002) 105, 191, 350, 356, 405, 484
- Ланге Наталія Я., Харків 127, 488
- Левицький Мирон, Львів – Канада, (1913–1993) 140, 147, 153, 155, 203, 239, 240, 256, 257, 258, 259, 260, 261
- Левчишин Віктор, Київ 137, 138, 146, 156
- Левчишин Микола Матвійович, Київ, 1942 157, 158
- Лелет Олександр, Луцьк 466
- Леоненко Василь Федорович, Чернігів, 1948 23, 24, 26, 37, 38, 39, 40, 41, 60, 61, 64, 69, 134, 171, 213, 218, 242, 243, 244, 245, 308, 334, 338, 414, 468, 469, 470, 471, 472
- Лісовський Роберт Антонович, с. Кам'янське, Запоріжжя – Швейцарія, (1893–1982) 159
- Липецький Вадим Костянтинович, Сімферополь, 1935 457
- Литвинов Олексій Семенович, Харків, 1951 296, 366, 367, 458, 464, 494
- Литвинов Вадим Олексійович, Харків 193, 395, 397
- Лобода Людмила, Львів, 1945 343
- Лобода Соломія Володимирівна, Львів, 1973
- Ломака Володимир Васильович, Суми, (1946–2005) 120, 294, 339, 474, 475, 476, 477, 478
- Лолла Ольга, Севастополь 290
- Лопата Василь Іванович, Київ – США, 1941 84, 114, 415
- Луценко Наталія Олександрівна, Запоріжжя, 1949
- Лучко Василь Омелянович, Київ, (1926–2002) 306, 404, 420
- Малаков Георгій Васильович, Київ, (1928–1979) 176, 177, 178, 501, 502, 503, 504, 505
- Малишко Микола Олексійович, с. Малютинка, Київської обл., 1938 392, 425

- Малишко Оксана Миколаївна, с. Малютинка Київської обл. 1961 112, 198, 328, 497, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527
- Малишко Петро Олексійович, Немішаєве, Київської обл., 1941 136, 311
- Малишко Тарас Петрович, Немішаєве, Київської обл., 1973 150, 183
- Маловський Мар'ян Мартинович, Київ, (1926–1993) 166
- Марченко, Дніпропетровськ 65
- Мей О., Київ, 162
- Мільковіцький Олександр, Київ 167
- Мірошніченко Дмитро Макарович, Харків, 1930 252
- Мистецький Абрам Соломонович, Київ, (1910–1985) 87, 450
- Мікловда Олександр Іванович, Київ, (1940–2002) 54, 63, 91, 131, 226, 486
- Миловзоров Олександр Петрович, Київ, 1938 167, 231
- Мицук Володимир Огейович, Сімферополь, 1949 416, 491
- Молочинський Микола Іванович, Харків, (1934–2008) 122
- Молочинський Ілля Миколайович, Харків, (1964–1984) 271
- Молочинський Олексій Миколайович, Харків 278
- Музика Ярослава Львівна, Тернопільщина – Львів, (1898–1973) 204
- Надсєдін Євген Валер'янович, Харків, 1933 179
- Неймеш Микола Степанович, Харків, 1948 71, 109, 118, 322, 331, 332, 333, 344, 352, 353, 354, 355, 363, 421, 422, 423
- Нечитайло-Андрієнко Михайло Федорович, Херсон – Франція, (1894–1982) 161
- Нікітін Леонід Олександрович, Макіївка, 1926 330
- Огнівцев Микола, Харків, (1902–1992) 335
- Омелян Ярослав, Тернопіль 67, 210
- Опанашук Микола Олександрович, Львів, 1947 107
- Опанашук Ольга Орестівна, Львів, 1959 42, 43, 44, 45, 329
- Опанашук Тарас Миколайович, Львів, 1983 270, 273, 274, 275, 279
- Опанашук Зоряна Миколаївна, Львів, 1984 266, 272
- Остапенко Віктор, Харків, (1948–) 235
- Пашкова Вікторія, Київ 66, 406
- Перевальський Василь Євдокимович, Київ, 1938 376
- Перевальська Лідія Степанівна, Київ, 1936 180, 181, 254
- Пономаренко Надія, Ужгород 78
- Порічанський Володимир Іванович, Харків, 1939 410
- Прокопів Петро Микитович, Івано-Франківськ, 1947 25, 164, 316, 394, 427, 428, 429, 485
- Пугачевський Аркадій Мойсейович, Київ, 1937 382, 383, 384, 451, 498
- Пугачевський Геннадій Аркадійович, Київ, 1966 132, 133, 393
- Пузир Ольга, Херсон 277
- Пухінда Наталія Миколаївна, Львів 1955 342
- Расвський Юліан Валентинович, Київ 238, 403, 460
- Рапорт І., Київ 207, 209
- Розенталь Володимир Юзефович, Київ, (1937–)
- Рожко Анатолій, Харків, (1921–1972) 70
- Романов Борис Миколайович, Сіверськодонецьк, 1949 151, 152, 174, 262, 293, 402, 463, 489

- Руденко Віктор, Севастополь 416
- Саєнко Дмитро Русланович, Київ – Санкт Петербург 326
- Саратовський Ігор Олександрович, Київ, (1937–2000) 250, 385, 386
- Сергєєв Георгій Олександрович, Київ, 1944 27, 92, 417
- Сердюк Олексій Миколайович, Івано-Франківськ, 1944 101, 345
- Сивак Анатолій Никанорович, Маріуполь, (1930–2001) 196, 302, 303, 336, 360, 361, 362, 487, 495
- Сиваков В., Лозова 88, 398
- Силкін Євген, Севастополь 288
- Скоробогач Оксана Орестівна, Чернівці
- Сліпченко Микола Федорович, Київ, (1909–2007) 141, 142, 456, 507
- Соболєв Леонід Михайлович, Біла Церква, 1936 347
- Сойка Богдан, Львів 83
- Співак Віктор Михайлович, Черкаси, 1940 184, 185
- Спіжовий Євген, Київ
- Сорока Богдан Михайлович, Львів, 1940 50, 148, 307
- Сорока Уляна Богданівна, Львів, 1973 267, 269
- Сосенко Модест Данилович, Львів, (1875–1920) 292
- Стратілат Микола Іванович, Київ, 1942 113, 144, 160, 295
- Судомора Охрім Іванович, Бориспіль – Київ, (1889–1968) 227
- Таможніков М., Харків 104, 121, 215
- Таран Володимир Васильович, Київ, 1960 52, 346, 375
- Тихонов Н. Н., Запоріжжя, 1954 197
- Удовиченко Сергій Юрійович, Одеса – Ізраїль, 1956 312, 327
- Усолкін Віктор Арсентійович, Харків, 1933 349, 401
- Усолкін Сергій Вікторович, Харків 276, 289
- Федоренко Іван Гаврилович, Феодосія, (1930– 1944) 314
- Філіпченко Ігор Михайлович, Вінниця, (1924–1992) 357, 358, 359, 483
- Фрадкін Мойсей Залманович, Харків, (1904–1974) 202, 455
- Храмцова Анна, Херсон 291
- Харук Олексій Григорович, Київ, 1960 163
- Харук Сергій Григорович, Київ, 1960 163
- Хворост Андрій Васильович, Кіровоград 309
- Хворост Василь Іванович, Дніпропетровськ 51, 53, 115, 253, 424, 506
- Храпов Сергій Юрійович, Львів, 1956 74
- Худяков Анатолій Олександрович, Дніпропетровськ, 1936 411, 412, 413
- Цуприк Юрій, Тернопіль, 1958
- Чмерук Роман, Київ 493
- Шама Павло Павлович, Кузнецовськ, 1959 90
- Шамрила Микола, Луцьк 108
- Шолохін Михайло Іванович, Київ, (1923–1980) 212
- Шпак Василь Олексійович, Київ, 1951 106
- Штапакова Василіса, Санкт-Петербург 268
- Яців Мирон Ількович, Львів, 1929 47